

JEL Classification: H 56; J 11; N 30; O 15

Савченко Володимир, д.е.н., професор
 Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
 Volodymyr Savchenko, Doctor of Economic Sciences, Professor
 PavloTychynaUman State Pedagogical University
<https://orcid.org/0000-0001-7637-2124>
 kafe konomteor@ukr.net

Маклюк Олег, викладач
 Чернігівський інститут імені Героїв Крут Приватного акціонерного
 товариства «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління
 персоналом»
 Oleh Makliuk, Lecturer
 Chernihiv Institute named after Heroes of Kruty PJSC Private Joint-Stock Company «Higher
 education institution «Interregional Academy of Personnel Management»
<https://orcid.org/0000-0002-7429-692X>
 olegmakluk77@gmail.com

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ДЕМОГРАФІЧНОЇ СИТУАЦІЇ ТА ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ І РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНЯХ

Метою статті є дослідження теоретичних положень і узагальнень становища в Україні щодо демографічної ситуації та фінансової безпеки, їх взаємозв'язку та взаємовпливу, розроблення заходів стабілізації кількісних і якісних показників демографії, людського капіталу та фінансової безпеки.

Методологічною основою наданого матеріалу є використання методів аналізу і синтезу, теоретичного узагальнення, економіко-статистичний, спеціальний методи фінансово-економічного та демографічного спрямування.

У статті надано фактори зв'язку розвитку держави та кількісних характеристик людського потенціалу, а також, як орієнтири, створення умов для розширеного відтворення населення, охоронийого здоров'я, розвитку кожної людини як сучасної особистості. Зазначається, що економісти вивчають відносини людей з приводу виробництва, розподілу та використання матеріальних благ і послуг, в той час як демографія розглядає і досліджує процеси, пов'язані з народонаселенням. Надається історичний екскурс щодо терміну «демографія» та її розвитку і особливостей на різних етапах. Проаналізовано стан демографічних процесів та кількісні характеристики населення на території сучасної України в різні періоди і при різних обставинах її розвитку. Вказується, що на сучасному етапі в державі сформувалася фаза демографічного переходу з типом відтворення людності, характерним для країн у роки війни: висока депопуляція, надмірна смертність, критично низька народжуваність. Підкреслюється, що людський розвиток має за мету тривале і здорове життя людей, доступ до ресурсів, включаючи фінансові, безпечні внутрішні і зовнішні умови проживання. Доводиться, що демографічний і людський розвиток, подолання кризи неможливі без ефективно діючого фінансового механізму усунення ризиків фінансової безпеки. Розглядаються найбільш гострі і значущі демографічні проблеми нашої країни: високий рівень старіння; низька народжуваність; тимчасова втрата частини територій через військову агресію; зовнішня трудова міграція; низький рівень здоров'я та медичного обслуговування; передчасна смертність чоловічого населення; практична відсутність середнього класу і бідність основної частини проживаючих у містах та селах; невпевненість у завтрашньому дні; відсутність роботи за фахом. Пропонується визначення економічної географії як науки, предметом якої є економіко-географічні взаємозв'язки, а об'єктом – обумовленість демографічної сфери життєдіяльності економічною сферою. Підкреслюється, що згідно статті 92 Конституції України держава гарантує своїм громадянам фінансову безпеку на достатньому рівні, в тому числі: зростання та охоплення раніше некомерційних видів товарно-грошовими відносинами; збільшення попиту на фінансові ресурси; формування глобального фінансового ринку; розвиток технологій і засобів комунікації. Акцентується увага на необхідності підвищувати фінансову грамотність людей, що сприятиме посиленню їх довіри до заходів фінансового характеру та підтримки позитивних нововведень. Розглядаються і узагальнюються приклади регіональних відмінностей у демографічній та фінансовій складових розвитку країни: різна густина населення у обласному і районному вимірах; нерозвинене підприємництво у сільських місцевостях; незадовільні ринки праці на територіях, де існують

диспропорції між сферами використання жіночої і чоловічої праці, сільськогосподарських та гірських регіонів на заході держави, у місцевостях, де вичерпані ресурси і закриваються підприємства та шахти; фінансова недостатність більшості об'єднаних територіальних громад; спостерігається стабільна міграція з депресивних регіонів у великі міста. Аналізується ситуація в Донецькому економічному районі, де особливо складне становище у зв'язку із тимчасовою окупацією його значної частини. З'ясовуються економічний та демографічний стан окремо взятої Чернігівської області як малочисельної і кризової у фінансово-економічному аспекті. Зроблені та аргументовані висновки щодо всіх розглянутих питань та проблемних ситуацій.

Ключові слова: демографія, фінансова безпека, людський розвиток, економіка, теорія, загрози, трудові ресурсний потенціал, регіон.

RELATIONSHIP BETWEEN THE DEMOGRAPHIC SITUATION AND FINANCIAL SECURITY AT THE NATIONAL AND REGIONAL LEVELS

The purpose of the article is to study the theoretical provisions and generalizations of the situation in Ukraine regarding the demographic situation and financial security, their interrelationship and mutual influence, the development of measures to stabilize the quantitative and qualitative indicators of demography, human capital and financial security.

The methodological basis of the presented material is the use of methods of analysis and synthesis, theoretical generalization, economic and statistical, special methods of financial, economic and demographic direction.

The article provides the factors of the connection between the development of the state and the quantitative characteristics of human potential, as well as, as guidelines, the creation of conditions for the expanded reproduction of the population, protection of its health, and the development of each person as a modern personality.

It is noted that economists study the relations of people regarding the production, distribution and use of material goods and services, while demography examines and investigates the processes related to population. A historical excursion is provided regarding the term "demography" and its development and features at various stages. The state of demographic processes and quantitative characteristics of the population on the territory of modern Ukraine in different periods and under different circumstances of its development are analyzed.

It is indicated that at the current stage in the state a phase of demographic transition has formed with the type of population reproduction characteristic of countries during the war years: high depopulation, excessive mortality, critically low birth rate. It is emphasized that human development aims at a long and healthy life of people, access to resources, including financial, safe internal and external living conditions. It is proven that demographic and human development, overcoming the crisis are impossible without an effectively functioning financial mechanism for eliminating financial security risks. The most acute and significant demographic problems of our country are considered: high level of aging; low birth rate; temporary loss of part of the territories due to military aggression; external labor migration; low level of health and medical care; premature mortality of the male population; the practical absence of a middle class and the poverty of the main part of those living in cities and villages; uncertainty about tomorrow; lack of work by profession. It is proposed to define economic geography as a science, the subject of which is economic-geographic interrelationships, and the object is the conditioning of the demographic sphere of life by the economic sphere.

It is emphasized that according to Article 92 of the Constitution of Ukraine, the state guarantees its citizens financial security at a sufficient level, including: the growth and coverage of previously non-commercial types of commodity-monetary relations; increase in demand for financial resources; formation of the global financial market; development of technologies and means of communication.

Attention is focused on the need to increase people's financial literacy, which will contribute to strengthening their trust in financial measures and support for positive innovations. Examples of regional differences in the demographic and financial components of the country's development are considered and summarized: different population density in regional and district dimensions; undeveloped entrepreneurship in rural areas; unsatisfactory labor markets in territories where there are disparities between the spheres of use of female and male labor, agricultural and mountainous regions in the west of the country, in areas where resources are exhausted and enterprises and mines are closing; financial insufficiency of the majority of united territorial communities; stable migration from depressed regions to large cities is observed. The situation in the Donetsk economic district is analyzed, where the situation is particularly difficult due to the temporary occupation of a large part of it. The economic and demographic condition of the Chernihiv region taken separately as a small number and crisis in the financial and economic aspect are clarified. Made and reasoned conclusions regarding all considered issues and problematic situations.

Key words: demography, financial security, human development, economy, theory, threats, labor

potential, region.

Вступ. Демографічна ситуація в Україні перебуває в кризовому стані: низька народжуваність, порівняно з європейськими країнами значно менша тривалість життя, наростаюча міграція працездатних енергійних людей в дітородному віці, вимирання деяких сільських населених пунктів та інше. Зазначені процеси в певній мірі, що стосується статистичних показників, вивчаються науковцями. Проте поза їх увагою, а також на практичному рівні залишаються взаємозалежність стану народонаселення і фінансово-економічної ситуації, фінансової безпеки в державі.

Огляд літератури. Питання статистики і динаміки демографічних процесів, економічної ситуації та фінансової безпеки в Україні досить глибоко вивчалось вітчизняними вченими, такими як: Бондаренко О.О., Береза І.В., Варналій З.С., Гладун О.М., Іващенко О.В., Кокнаєва М.О., Куріло І.О., Левчук Н.М., Лібанова Е.М., Лузан Ю.Я., Піскунов В.П., Плєскач В.А., Стешенко В.С., Трухан О.А., Четверікова П.М. Проте взаємозв'язок і взаємозалежність цих визначальних складових соціально-економічного розвитку і національної безпеки України залишилися майже недослідженими науковцями і практиками.

Цілі статті. Автори поставили за ціль вивчення демографічної ситуації в Україні, поєднання сьогоденного стану та проблем народонаселення у перспективі із соціально-економічним розвитком, а більш конкретно з фінансовою безпекою.

Результат. Економічні і демографічні процеси тісно пов'язані між собою, оскільки їх центральними фігурами є людина та населення в цілому, а значить, вони підпорядковані як економічним законам, так і сучасним тенденціям демографічного розвитку, його регулюванню та інше.

Динамічний розвиток кожної держави в значній мірі залежить від кількісних характеристик людського потенціалу, а відтак вона повинна мати своїми орієнтирами створення умов для розширеного відтворення населення, охорону його здоров'я, розвиток кожної людини як сучасної особистості.

Населення є об'єктом вивчення багатьох природничих і гуманітарних наук. В цьому аспекті зазначимо, що економісти вивчають відносини людей з приводу виробництва, розподілу та використання матеріальних благ і послуг. На відміну від них, демографія розглядає і досліджує процеси, пов'язані з народонаселенням.

Термін «демографія» ввів у науковий обіг французький вчений Жан Клод Ашиль Гійяр, у 1855 році видавши книгу «Елементи статистики людини або порівняльна демографія», в якій демографія визначалася як природна і соціальна історія людини, математичне вивчення населення і його фізичних, моральних та інтелектуальних характеристик (Джаман В.О., Круль В.М., 2009). Остаточо зазначений термін набув визнання у 1882 році на Женевському міжнародному конгресі гігієни і демографії (це підтверджує сама назва конгресу – авт.) (Жуков В., Скуратівський В. 2001).

Починаючи із середини ХХ ст., демографія, як наука, розширила предмети вивчення, включивши в себе дослідження раніше тільки близьких до неї проблем: впливу населення на природні та створені ресурси; обмеження розміру родин; депопуляції; асиміляції іммігрантів; робочої сили; нерівності у доходах; проблем міст і сільських місцевостей; людського капіталу (Драган О.І., Тертична Т.І., 2014). На черзі більш тісний її взаємозв'язок з економікою та фінансами як науками і на практичному управлінському рівні, чого поки що не просліджується у дослідженнях науковців та у планових і бюджетних документах держав.

Розглянемо зміни в народонаселенні України в її сучасних кордонах, починаючи з 1001 р., коли з'явилися перші більш-менш достовірні свідчення очевидців, а також на основі реконструйованих автором (Рудницький О.П., 2020) історичних рядів демографічної динаміки (таблиця 1).

Таблиця 1. Динаміка чисельності населення на сучасній території України від початку другого до початку третього тисячоліття

Період	Чисельність населення на початку періоду, млн. осіб	Щільність населення, осіб на 1 км ²	Загальний приріст населення, млн. осіб	Темп приросту (середньо-річний), %
1001-1100	4,2	7,0	0,7	0,154
1101-1200	4,9	8,1	0,5	0,097
1201-1300	5,4	8,9	-0,8	-0,160
1301-1400	4,6	7,6	0,7	0,142
1401-1500	5,3	8,8	0,7	0,124
1501-1600	6,0	9,9	0,5	0,080
1601-1700	6,5	10,8	-1,5	-0,262
1701-1800	5,0	8,3	6,0	0,792
1801-1900	11,0	18,2	19,4	1,022
1901-2000	30,4	50,4	18,7	0,472
2001-2013	48,7	81,3	-3,5	-0,572
2021	41,6	73,7	-7,1	-
2022	41,2	-	-0,4	-1,01

Примітка. Складено авторами на основі (Рудницький О.П., 2020).

Населення України в більшості періодів неухильно зростало. Критична ситуація складалася періодично а саме у зв'язку з: поневоленням монголів; війною проти Речі Посполитої; набігами кримських татар; Першою і Другою світовими війнами; національно-визвольними змаганнями; міграціями на Далекий Схід; при освоєнні цілинних земель; у США і Канаду на початку ХХ ст. і після вітчизняної війни тощо. Ці процеси компенсувалися мігрантами з європейської частини Росії у ХІХ ст. та позитивною динамікою народжуваності і смертності майже в усі періоди.

Починаючи з 1990 р., Україна внаслідок демографічної кризи зазнає великих втрат населення через надмірну смертність, а особливо дефіцит народжень. В державі сформувалася фаза демографічного переходу з типом відтворення людності, характерним для країн у роки війни: високий рівень депопуляції, надмірна смертність, наднизька народжуваність (Рудницький О.П., 2020).

Людський розвиток має за мету тривале і здорове життя людини, доступ до ресурсів, включаючи фінансові, безпечні внутрішні і зовнішні умови проживання. Таке тлумачення розширює і посилює підходи демографії в недалекому минулому, згідно яких вона вивчала події народжень і смертей, не включаючи причин і передумов, що ним передували.

Водночас людина у повсякденному житті стикається з питаннями матеріального і фінансового забезпечення, самореалізації при виробленні матеріальних і духовних цінностей, облаштування цивілізованого життя, що неможливо без фінансових інституцій (банків, страхових компаній, бірж та інше). Тому демографічний і людський розвиток, подолання кризи не можливі без ефективно діючого фінансового механізму, усунення ризиків фінансової безпеки (Стешенко В.С., 2013).

Від показників демографічного розвитку залежать трудовий потенціал і, як наслідок, величина валового внутрішнього продукту. Найбільш гострі демографічні проблеми нашої країни: високий рівень старіння; низька народжуваність; втрата частини території через воєнну агресію; зовнішня трудова міграція; низький рівень здоров'я та медичного обслуговування; передчасна смертність чоловічого населення; практична відсутність середнього класу і бідність основної частини проживаючих у містах та селах; невпевненість у завтрашньому дні; відсутність роботи за фахом.

Демографічне старіння відбивається на якості людського капіталу, а саме: знижується професійна мобільність робочої сили; послаблюються адаптаційні можливості та рівень сприяння нового людьми пенсійного та передпенсійного віку;

скорочується база відтворення демографічного і трудового потенціалу; збільшуються витрати на охорону здоров'я. До зазначеного додаються ще і міграційні процеси: 3,2 млн. чол. українців постійно працюють за кордоном і не планують повернутися додому; 7-9 млн. людей (авторів завжди дивувала така неточність оцінки, хоча ми маємо митний контроль, закордонні паспорти і тому подібне) їдуть на заробітки, переважно неофіційно, через що, наприклад, Україна в 2019 р. опинилася в лідерах серед країн з найбільшим падінням працездатних ресурсів (Чумак О.В. Федорченко О.К., 2019).

Все це відбивається на демографічній безпеці країни, тобто захищеності на ринку праці від загроз з урахуванням демографічних інтересів відповідно до законодавчо обумовлених прав громадян. Основні загрози демографічній безпеці, які перекликаються з фінансово-економічною безпекою (автори пропонують таке її визначення відповідно до терміну «фінансово-економічна криза»): «тінізація» та криміналізація економіки країни; незадовільна робота фінансових інституцій; затяжна економічна криза; зниження реальної купівельної спроможності населення; недостатнє продовольче забезпечення; газові, нафтові та енергетичні проблеми; відсутність продуктивної зайнятості працездатного населення; пониження доходів людей; падіння престижу вищої освіти (Хомин О.Й., 2010).

За тривалістю життя згідно світових рейтингів Україна займає 122 місце поруч з Гватемалою, Іраком і Казахстаном. За останні роки жінки стали пізніше народжувати дітей: у 1991 р. матерями ставали переважно у віці 20-24 роки, а зараз тих, хто народжує у 25-34 роки, удвічі більше – жінки і сім'ї в цілому прагнуть спершу досягти матеріального достатку, чому сприяє і праця за кордоном. Водночас держава скорочує виплати на дитину, ліквідує регулювання цін на дитячі продукти тощо.

До групи фінансово-економічних загроз демографічній безпеці, дещо повторюючись, належать: низький рівень життя; зростання безробіття та бідності; люмпенізація населення; «тіньова» економіка і криміналізація праці; декваліфікація робочої сили; технологічне відставання виробництва у місті і на селі (Александрова О.Ю., 2017).

У світовій науці поширюється точка зору, що у майбутньому базовою складовою розвитку стануть міста, а не державні структури. Зростаюча роль міста ставить на порядок денний вивчення його окремих характеристик, таких як фінансово-економічна безпека, а у її складі демографічний чинник (динаміка приїзду і вибуття населення, народжуваності і смертності та ін.). Працівники створюють додаткову вартість і валовий регіональний продукт. Разом з тим вони потребують забезпечення житлом, задоволення продовольчих, медичних та інших потреб, витрат на утримання пенсіонерів і непрацездатних. Важливою проблемою є також послаблення якості трудових ресурсів практично всіх без винятку міст із-за виїзду за кордон у пошуках роботи переважно підприємливих людей у працездатному та дітородному віці, маючих професійні навички або схильних до швидкого їх отримання. Відсутність своєчасних і достовірних даних демографічного характеру ускладнює роботу по забезпеченню фінансово-економічної безпеки міст: плануванню результативності програм; задоволення попиту на робочу силу, навантаження на інфраструктуру (транспорт, комунальні послуги, лікарні, школи, фінансові установи тощо) (Романовська Ю.А., 2020).

Домогосподарства отримують доходи від підприємницької діяльності, власності, трансфертів, найманої праці та ін. Проте роль їх фінансів у забезпеченні економічного розвитку України незначна, що пов'язано з менталітетом населення, яке згідно з традицією ще радянських часів вважає «домашню» діяльність виключно своєю, незалежною від державного втручання. Ринкові відносини подібний підхід поки що не змінили. Проте водночас фінанси домогосподарств у значній мірі забезпечують процес відтворення головного виробничого фактора – робочої сили. Основний вплив на фінансову безпеку домогосподарств здійснюють інформаційна невизначеність про стан справ у економіці на макрорівні, складність передбачення подальшої ситуації та можливих ризиків (Чабан Г.В., 2017).

Економічна географія виступає як наука, предметом якої є економіко-демографічні взаємозв'язки, а об'єктом – обумовленість демографічної сфери життєдіяльності економічною сферою. Засновником української економіко-демографічної школи був відомий демограф С. А. Томилін (20-ті роки минулого століття), який плідно займався зазначеною тематикою. Проте в подальшому дослідження пішли дуже повільно і на сьогодні «демографізація» економічного мислення все ще перебуває у зародковому стані (Стешенко В.С., Піскунов В.П., 2011).

Натомність населення фактично «зомбоване» односторонньою негативною інформацією сенсаційного характеру, різними ток-шоу по телебаченню, інтерактивними «відкриттями і викриттями» тощо. Канали буквально «забиті» безкінечними страхами щодо всіляких бід, дефолту, цінової експансії, подорожчання продуктів та інше. З минулих часів люди звикли сліпо вірити подібним часто просто нісенітницям, а це також впливає на наміри щодо зростання родин.

Особливо лякає потенціальна неможливість «прогодувати» сім'ю. Водночас практично відсутня інформація на кшталт того, що у статті 92 Конституції України держава гарантує своїм громадянам фінансову безпеку на достатньому рівні, враховуючи в національному масштабі: зростання та охоплення раніше некомерційних видів діяльності товарно-грошовими відносинами; збільшення попиту на фінансові ресурси; формування глобального фінансового ринку; розвиток технологій і засобів комунікації (Вудвуд В.В., 2020).

Ігнорування фінансової безпеки часто призводить до банкрутства підприємств, занепаду цілих галузей, підризу системи життєзабезпечення населення та його розширеного чи хоча б простого відтворення. Фінансова система України залежна від зовнішнього впливу і не в силах захищати інтереси людей в умовах глобалізації світового господарства (Біляк Ю.В., 2020) (Гетьманенко О.О., 2020).

Сподівання, що ринок забезпечить підвищення рівня життя населення, сприятиме перспективному інноваційному інвестуванню, не виправдалися, ситуація погіршується по всіх складових (Савченко В., Маклюк О., 2021). У зв'язку з цим виникає необхідність моніторингу основних ризиків та загроз фінансовій безпеці, проведення заходів щодо недопущення їх впливу на фінансову сферу та стабілізації економіки і зростання рівня життя населення. Потрібно неухильно підвищувати фінансову грамотність людей, що сприятиме посиленню їх довіри до заходів фінансового характеру та підтримки позитивних нововведень, відсіюванню «полови» у засобах масової інформації. Останні також мають зважено підходити до фактів і висновків, тенденційно не підбирати висвітлення подій (Аксьонова Т.С., 2021).

Демографічні процеси є найбільш стійкими та інерційними, оскільки вони формуються десятиліттями під впливом різноманітних чинників, серед яких особливо виділяються фінансово-економічні. Відновлення чисельності населення України 52 млн. чол. чи навіть просто відтворення на сучасному рівні вимагатиме залучення значної кількості мігрантів переважно з країн третього світу, що призведе до порушення ментальної цілісності, труднощів взаємної адаптації корінного населення і переселенців. До речі, останній перепис населення відбувся ще в далекому 2001 році і з тих пір ми практично не знаємо кількісних та якісних його характеристик.

Спроби замінити культурну парадигму українців як титульної нації, нав'язування цінностей, які йдуть із Заходу, при підтримці ЗМІ ведуть до деградації та виродження нації. Уже на сьогодні в Києві і Харкові проявляються признаки створення етнічних кварталів, де поселяються і живуть за своїми неофіційними законами, які не завжди відповідають вітчизняним нормам, люди однієї іншої національності, що може призводити до конфліктів на етнічному рівні.

Узагальнюючи зазначене та надаючи додатковий матеріал, регіональні відмінності у демографічній і фінансовій складових дуже значні. Наведемо лише кілька прикладів:

- густина сільського населення перебуває у межах від 13,4 особи на 1 км²

(Луганська область) до 68,0 (Закарпатська область). Ще більші коливання в районному розрізі – від 6 до майже 120 осіб на 1 км²;

- в районах з більшою часткою сільського населення кількість малих підприємств та підприємців значно менша, ніж у містах;

- недостатньо розвинені ринки праці на територіях, де існують диспропорції між сферами використання жіночої та чоловічої праці, сільський і гірських регіонів на Заході держави, територіях, де вичерпані ресурси і закриваються підприємства та шахти;

- відмінності у демографічному та фінансовому стані об'єднаних територіальних громад, більшість з яких фінансово несамостійні і з депопуляцією населення (Савченко В., Маклюк О., 2021) (Савченко В.Ф., 2009);

- спостерігається стабільна тенденція міграції населення з одних регіонів (Вінницький, Волинський, Запорізький, Житомирський, Полтавський, Сумський, Чернігівський) у інші більш розвинені (Київський, Львівський, Одеський);

- у м. Києві чисельність внутрішніх «маятникових» мігрантів досягає 400 тис. осіб. Подібна ситуація у містах Дніпро, Львів, Харків та інших. Тут знову-таки спрацьовує фінансовий фактор – наявність порівняно пристойної заробітної плати (Романовська Ю.А., 2020) (Савченко В.Ф., 2009);

- народжуваність традиційно вища у західних областях, а найменша вона у Донецькій, Луганській, Сумській та Чернігівській областях.

Говорячи про Донецький економічний район, демографічна, як і фінансова, ситуації в ньому вкрай загострилися у зв'язку з військовими діями, що призвело до загибелі людей, а особливо до міграції в інші регіони та за кордон. Втрати населення досягли 1,1 млн. чол. Кількість трудових мігрантів, що не повертаються, постійно зростає. Згідно досліджень вчених, серед вимушених переселенців, які не повернулися протягом п'яти років, більше 80% взагалі не приїжджають. Щодо фінансово-економічної безпеки території, то найбільш промислово розвинений регіон України практично зупинив виробництво: з 2016 року триває торгова блокада тимчасово окупованих частин областей (Стешенко В.С., 2013).

Зупинимось на одній з областей, що мають слабкий фінансово-економічний розвиток та стабільну з 1959 року депопуляцію населення – Чернігівській. Її наявне населення, яке ще у 2000 році дорівнювало 1 279 700 чол., у 2020 році перетнуло мільйонну позначку і склало 976 101 чол. Природний приріст у 2020 році 13 594 чол. (6 народжених та 19,8 померлих на 1000 осіб наявного населення) (<http://ukrstat.gov.ua/imf/Pokaz.html#fin>, дата звернення 20.12.2020).

Виникає питання як це пов'язано з економікою і фінансами. Та дуже просто – людям ніде працювати. Проблеми України, які наводилися вище, повністю відносяться і до Чернігівського регіону. Надамо деякі приклади. В малих містах зникли підприємства військово-промислового комплексу (за радянських часів їх було 17) і споживспілки.

В Чернігові зупинився гігант індустрії «Хімволокно», ледве животіють «ЧеЗаРа» (знову-таки, там мали роботу у 1990 році 17 500 чол.) та «Чексіл». Разом з навчальним закладом ліквідовано матеріально-технічну базу найкращого в Україні Чернігівського вищого авіаційного училища льотчиків у м. Городні. До речі, там же зупинено Механічний завод, завод по виробництву блоків кольорового телебачення і самих телевізорів «Агат». Перелік можна продовжувати дуже довго... В селах знищено тваринництво і тільки пусті зруйновані ферми нагадують про минулу велич. Жителі сіл працюють не забезпечені, задовольняючись ручним малоефективним домашнім господарством. Тому молоді люди у працездатному та дітородному віці виїжджають у великі міста. А ще більше за кордон. Цифра офіційної статистики щодо міграційних втрат області 999 чол. за 2020 рік – свідчення як того, що її демографічний потенціал вичерпується, так і ще більше про нелегальні ніким не контрольовані процеси. Тому в регіоні потрібні невідкладні заходи щодо виправлення ситуації.

Висновки, обговорення та рекомендації. Починаючи з 1990 року, Україна перебуває у стані демографічної кризи, що виражається у великих втратах населення

через дефіцит народжень, надмірну смертність, міграцію молодих людей дітородного віку в інші країни у пошуках роботи.

Демографічний і людський розвиток, подолання кризи неможливі без ефективно діючого фінансового механізму, уникнення ризиків та забезпечення фінансової безпеки.

Основні загрози демографічній безпеці, які перекликаються з фінансово-економічною безпекою: «тінізація» та криміналізація країни; незадовільна робота фінансових інституцій; тривала криза; зниження реальної купівельної спроможності населення; недостатнє продовольче забезпечення; газові, нафтові та енергетичні проблеми; відсутність продуктивної зайнятості працездатного населення; пониження доходів людей; падіння престижу вищої освіти.

Фінансова система України залежна від внутрішніх некомпетентних дій та зовнішнього впливу і не в силах захищати інтереси людей в умовах глобалізації світового господарства.

Регіональні відмінності у демографічній та фінансовій складових дуже значні. Це стосується виробничих і фінансових показників, густоти населення, ринкової інфраструктури, забезпечення роботою, проблем новостворених об'єднаних територіальних громад, ситуації в депресивних регіонах, міграції за межі територій, біженців із Сходу України тощо.

Необхідно впроваджувати в життя з обов'язковим інформуванням населення положень статті 92 Конституції України, згідно яких держава гарантує своїм громадянам фінансову безпеку на достатньому рівні, в національному масштабі враховуючи: формування глобального фінансового ринку; збільшення попиту на фінансові ресурси; розвиток технологій і засобів комунікації; охоплення раніше некомерційних видів діяльності товарно-грошовими відносинами.

Авторські внески

Концептуалізація: Савченко Володимир

Зберігання даних: Маклюк Олег

Формальний аналіз: Савченко Володимир

Придбання фінансування: Маклюк Олег

Розслідування: Маклюк Олег

Методика: Савченко Володимир, Маклюк Олег

Ресурси: Маклюк Олег

Нагляд: Савченко Володимир

Підтвердження: Савченко Володимир

Візуалізація: Маклюк Олег

Написання: Савченко Володимир, Маклюк Олег

Список бібліографічного опису:

1. Джаман В.О., Круль В.М. Демографія: навчальний посібник. Чернівці: Рута, 2009. 160 с.
2. Жуков В. Скуратівський В.. Соціальне партнерство в Україні: навчальний посібник. Київ: Вид-во УАДУ, 2001. 200 с.
3. Драган О.І., Тертична Т.І. Демографія: конспект лекцій для студентів напряму підготовки 6.030505 «Управління персоналом та економіка праці» денної форми навчання. Київ: НУХТ, 2014. 132 с.
4. Рудницький О.П. Історична еволюція чисельності населення України у світлі теорії демографічного переходу. Демографія та соціальна економіка. 2020. №3(47). С.3-15.
5. Стешенко В.С. Зміст понять «демографічний розвиток» і «людський розвиток»: тотожність та відмінності. Демографія та соціальна політика. 2013. №1(19). С.5-16.
6. Чумак О.В. Федорченко О.К. Демографічні проблеми в Україні та їх вплив на стан і розвиток національної економіки в сучасних умовах. Причорноморські економічні студії. 2019. Випуск 41. С.20-24.
7. Хомин О.Й. Детермінанти економічної безпеки в системі національної безпеки України. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2010. №2. С.14-19.
8. Александрова О.Ю. Демографічна безпека України: оцінка стану, акценти державного регулювання. Агросвіт. 2017. №18. С.69-75.
9. Романовська Ю.А. Вплив демографічного чинника на соціально-економічну безпеку міста. Проблеми економіки. 2020. №2 (44). С.407-415.
10. Чабан Г.В. Вплив домогосподарств на соціально-економічний розвиток України. Економіка і суспільство. 2017. №12. С.159-162.
11. Стешенко В.С., Піскунов В.П. Стан економіко-демографічних досліджень та наукові передумови їх подальшого

розвитку. Демографія та соціальна економіка. 2011. №2. С.42-51.

12. Вудвуд В.В. Сутність та роль фінансової безпеки держави в сучасних умовах функціонування. Економіка та управління національним господарством. 2020. Випуск I-II (77-78). С.30-40.

13. Біляк Ю.В. Систематизація наукових поглядів на сутність фінансової безпеки. Економіка та держава. 2020. №8. С.78-82.

14. Гетьманенко О.О. Сучасний стан та тенденції розвитку фінансової безпеки України в умовах триваючої глобалізації світового господарства. Інвестиції: практика та досвід. 2020. №13-14. С.41-48.

15. Савченко В., Маклюк О. Державна фінансова політика – гарантія економічної безпеки в управлінні об'єднаними територіальними громадами. Банківська справа. 2021. №2 (154). С. 96-106.

16. Аксьонова Т.С. Актуальні загрози та ризики фінансовій безпеці України та роль держави у її забезпеченні. Інвестиції: практика та досвід. 2021. №17. С.130-138.

17. Савченко В.Ф. Потенціал національної економіки України: монографія. Чернігів: ЧДІЕУ. 2009. 274 с.

18. Економічні та фінансові показники України і Чернігівської області. URL: <http://ukrstat.gov.ua/imf/Pokaz.html#fin> (дата звернення 20.12.2020)

References:

1.Jaman, V.O., & Krul, V.M. (2009). Demohrafiya: navchal'nyy posibnyk. [Demography: a study guide]. Chernivtsi: Ruta [in Ukrainian].

2.Zhukov, V., & Skurativskiy, V. (2001). Sotsial'ne partnerstvo v Ukrayini: navchal'nyy posibnyk. [Social partnership in Ukraine: study guide]. Kyiv: Publishing House of the UADU. [in Ukrainian].

3.Dragan, O.I., & Tertychna, T.I. (2014). Demohrafiya: konspekt lektsiy dlya studentiv napryamu pidhotovky 6.030505 «Upravlinnya personalom ta ekonomika pratsi» dennoyi formy navchannya. [Demography: synopsis of lectures for full-time students of training course 6.030505 "Personnel management and labor economics"]. Kyiv: NUKHT. [in Ukrainian].

4.Rudnytskyi, O.P. (2020). Istorychna evolyutsiya chysel'nosti naseleennya Ukrayiny u svitli teorii demohrafichnoho perekhodu [Historical evolution of the population of Ukraine in the light of the theory of demographic transition]. Demohrafiya ta sotsialna ekonomika. – Demography and social economy, 3(47), 3-15 [in Ukrainian].

5.Steshenko, V.S. (2013). Zmist ponyat' «demohrafichnyy rozvytok» i «lyudskyy rozvytok»: tozhnist' ta vidminnosti [The content of the concepts "demographic development" and "human development": identity and differences]. Demohrafiya ta sotsial'na polityka – Demography and social policy, 1(19), 5-16 [in Ukrainian].

6.Chumak, O.V. & Fedorchenko, O.K. (2019). Demohrafichni problemy v Ukrayini ta yikh vplyv na stan i rozvytok natsional'noyi ekonomiky v suchasnykh umovakh [Demographic problems in Ukraine and their impact on the state and development of the national economy in modern conditions]. Prychornomors'ki ekonomichni studiyi – Black Sea Economic Studies, 41, 20-24 [in Ukrainian].

7.Khomyn, O.Y. (2010). Determinanty ekonomichnoyi bezpeky v systemi natsional'noyi bezpeky Ukrayiny [Determinants of economic security in the national security system of Ukraine]. Naukovyy visnyk L'vivskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav – Scientific Bulletin of the Lviv State University of Internal Affairs, 2, 14-19 [in Ukrainian].

8.Aleksandrova, O.Yu. (2017). Demohrafichna bezpeka Ukrayiny: otsinka stanu, aktsenty derzhavnogo rehulyuvannya [Demographic security of Ukraine: assessment of the future, emphasis on state regulation]. Agrosvit. 18, 69-75 [in Ukrainian].

9.Romanovska, Yu.A. (2020). Vplyv demohrafichnoho chynnyka na sotsial'no-ekonomichnu bezpeku mista [The influence of the demographic factor on the socio-economic security of the city]. Problemy ekonomiky – Problems of the economy, 2(44), 407-415 [in Ukrainian].

10. Chaban, H.V. (2017). Vplyv domohospodarstv na sotsial'no-ekonomichnyy rozvytok Ukrayiny [The influence of households on the socio-economic development of Ukraine]. Ekonomika i suspilstvo – Economy and society, 12, 159-162 [in Ukrainian].

11. Steshenko, V.S., & Piskunov, V.P. (2011). Stan ekonomiko-demohrafichnykh doslidzhen ta naukovi peredumovy yikh podalshoho rozvytku [The state of economic and demographic research and scientific prerequisites for their further development]. Demohrafiya ta sotsialna ekonomika – Demography and social economy, 2, 42-51 [in Ukrainian].

12. Woodward V.V. (2020). Sutnist ta rol finansovoyi bezpeky derzhavy v suchasnykh umovakh funktsionuvannya [The essence and role of the financial security of the state in modern conditions of operation]. Ekonomika ta upravlinnya natsional'nym hospodarstvom – Economy and management of the national economy, I-II (77-78), 30-40 [in Ukrainian].

13. Bilyak, Yu.V. (2020). Systematyzatsiya naukovykh pohlyadiv na sutnist' finansovoyi bezpeky [Systematization of scientific views on the essence of financial security]. Ekonomika ta derzhava – Economy and the state, 8, 78-82 [in Ukrainian].

14. Hetmanenko, O.O. (2020). [The current state and trends in the development of financial security of Ukraine in the conditions of ongoing globalization of the world economy]. Investytsiyi: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience, 13-14, 41-48, [in Ukrainian].

15. Savchenko, V., & Makliuk, O. (2021). Derzhavna finansova polityka – harantiya ekonomichnoyi bezpeky v upravlinni obyednanykh terytorial'nykh hromadamy [State financial policy – a guarantee of economic security in the management of united territorial communities]. Bankivs'ka sprava – Banking, 2(154), 96-106 [in Ukrainian].

16. Aksyonova, T.S. (2021). Aktual'ni zahrozy ta ryzyky finansoviy bezpetsi Ukrayiny ta rol' derzhavy u yiyi zabezpechenni [Actual threats and risks to the financial security of Ukraine and the role of the state in ensuring it]. Investytsiyi: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience, 17, 130-138 [in Ukrainian].

17. Savchenko, V.F. (2009). Potentsial natsionalnoyi ekonomiky Ukrayiny: monohrafiya [The potential of the national economy of Ukraine: a monograph]. Chernihiv: CHDIEU. [in Ukrainian].

18. Ekonomichni ta finansovi pokaznyky Ukrayiny i Chernihivskoyi oblasti [Economic and financial indicators of Ukraine and Chernihiv region]. Retrieved from <http://ukrstat.gov.ua/imf/Pokaz.html#fin>.

Дата подання публікації 03.10.2022 р.

DOI: <https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2022-4-5>